

'Baerne'

Tijdschrift van de Historische Kring "Baerne"

Redaktie : J. Kruidenier
 H. Bronkhorst
 H.L.M. Vink-Postema
 E. Witsenburg-Horsman

Typewerk : M. v.d. Laan-Reitsma

Redaktie-adres : J. Kruidenier, Smutslaan 2, 3743
 CG Baarn. Tel. 02154 - 17860.

De Historische Kring "Baerne" kent de volgende werkgroepen:

1. Werkgroep Oudheidkamer
 Inlichtingen: F.J. Kramer, Mozartlaan 6, Baarn.
 Tel. 02154 - 14583.
2. Werkgroep Archeologie
 Inlichtingen: J.W.A.A. v.d. Laan, De Schoener 12,
 Baarn. Tel. 02154 - 11656.

Dagelijks Bestuur van de H.K. "Baerne"

Waarnemend voorzitters : G.H. Grootendorst-Doornekamp
 J. Kruidenier

Secretaris : B. Braat

Penningmeester : E. v.d. Steeg

Secretariaat : B. Braat, Gerrit v.d. Veenlaan
 2, Baarn. Tel. 02154 - 12523.

Ledenadministratie : M. v.d. Laan-Reitsma, De Schoener
 12, 3742 HD Baarn.

De lidmaatschapskosten van de H.K. "Baerne" bedragen:

f 35,-- per jaar per gezin
 f 25,-- per jaar voor een individueel lid
 f 12,50 per jaar voor een jeugdlid (14 t/m 18 jaar).

Postadres van de H.K. "Baerne": Postbus 326, 3740 AH
 Baarn

Bankrekeningnummer : 30.47.28.292
 Postbanknummer : 4192133

"Baerne" verschijnt viermaal per jaar. Losse nummers à
 f 3,-- verkrijgbaar bij N. Kuyt-Smit, Van Wassenaer-
 laan 16, Baarn.

INHOUD

1. Van de redaktie
2. Een vergeten beroep
3. Louis Couperus in Baarn
4. Drie maal bouwplannen op de Hooge Vuursche

VAN DE REDAKTIE

Zoals u ziet heeft "Baerne" zich vernieuwd. Ons eerste nummer van de tiende jaargang heeft een geheel ander aanzien gekregen, waarbij niet alleen formaat en omslag veranderd zijn, maar bovendien wordt ons blad nu ook gedrukt, waardoor het naar onze mening een veel professioneler uiterlijk heeft gekregen. De redaktie dankt het bestuur van de Historische Kring "Baerne" dan ook voor deze wijze beslissing. Er hoeft niet meer gestencild en "geraapt" te worden, waardoor de redaktie meer tijd krijgt om zich met de inhoud en de lay-out van "Baerne" bezig te houden.

In dit nummer verwelkomen we tevens een nieuw redaktielid, mevrouw H.L.M. Vink-Postema, die haar eerste interessante bijdrage levert met een artikel over Couperus in Baarn.

Over het vergeten beroep van dienstbode kunt u ook het één en ander te weten komen.

Plannen om de bossen van de Hooge Vuursche te bebouwen gingen indertijd gelukkig niet door.

Veel reacties kregen we over Rinke Tolman. In ons volgende nummer willen we aan hem onze speciale aandacht wijden.

En tenslotte maken we onze lezers en in het bijzonder mevrouw Egmond-Pluim onze welgemeende excuses voor de blunder, die we begingen om haar vader in het vorige nummer de voornaam Titus te geven, een fout die we hersteld hopen te hebben met de uitgave van dit vernieuwde "Baerne".

EEN VERGETEN BEROEP

De laatste jaren is er een groeiende belangstelling voor een onderwerp, waar men enkele decennia geleden geen enkele gedachte aan wijdde. Maar net zoals met vele andere zaken gaat men het thema "huispersoneel" en in het bijzonder de dienstbode van weleer als historisch beschouwen en napluizen. Misschien is het allemaal wel begonnen met de opzienbarende verhalen van Margaret Powel, de Engelse vrouw, die in de zeventiger jaren haar leven als aankomend hulpje in een welvarend gezin beschreef; die later, goed en wel getrouwd, het onderwijs van haar kinderen volgde en die het voor elkaar kreeg om in Oxford te gaan studeren. Haar pennevrouwen: *Below stairs*, *Climbing the stairs* en *The treasure upstairs*, vonden gretig aftrek. Er kwamen televisie-versies over haar onderwerp, o.a. *Upstairs, downstairs*; zelf sprak zij voor de radio, vol humor en animo, met cockney accent en al, en de interesse voor deze voorbij gegane tak van dienst werd tot over de grenzen uitgebreid.

Onlangs verscheen er in ons land een studie: *Kaatje*, ben je boven, dat druk besproken werd in dag- en weekbladen; ook de *Baarnsche Courant* wijdde er een artikel aan. De samenstelsters vatten hun taak uiterst serieus op en behandelden niet uitsluitend het leven en werken van de dienstbode tussen 1900 en de Tweede Wereldoorlog. Zij belichtten ook de sociale kanten, zoals huishoudonderwijs, vakorganisaties, ziekte- en ongevallenverzekeringen (waarvoor de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen het concept leverde) en congressen van de Bond van Huispersoneel. Het vers van *Kaatje*, dat iedereen kent, wordt door de schrijfsters een vooroorlogs kinderversje genoemd. Maar het prijkte al in het allereerste begin van deze eeuw in kinderboekjes en het is best mogelijk, dat die bewuste regels nog veel ouder zijn. Sonja Barend haalde na de publikatie van het boek twee oud-gedienstigen in haar programma met kennelijk als achtergrondgedachte dat er wel eens duchtig op de toestanden van vroeger zou worden afgegeven. Dat gebeurde niet; beide dametjes vertelden opgewekt over hun diensttijdperk en lieten zich niet tot onvriendelijke praatjes verleiden.

Zelfs de vraag of zij nooit eens waren lastig gevallen door de heer of een zoon des huizes wezen zij van de hand. Zoiets kwam misschien wel eens voor, maar zijzelf hadden daar nooit iets van gemerkt. Dàt er wel eens geloerd werd op zo'n meisje bewijst overigens het stoute deuntje over dit onderwerp:

Zoon, gij moogt de meid niet kussen
 Noch haar krieb'len in de zij.
 Haar gekreukte mutsenlussen
 Zijn genoeg bewijs voor mij
 Dat gij deed gelijk ik zei.
 Sinds dien tijd, sinds dien tijd,
 Kuste vader zelf de meid.

Maar alle gekheid op een stokje: het vergeten beroep staat opeens in de belangstelling. Baarn, in het begin van deze eeuw nog een luxe-dorp, telde een leger van huispersoneel, dat niet te verwaarlozen viel. De grote buitenplaatsen en villa's vergden uitgebreide huishoudelijke hulp; zeker drie "boeien" had men nodig om alles gladjes te doen verlopen: werkmeid, binnenmeisje en keukenprinses. Vaak ook waren de troepen uitgebreid met een kinderjuffrouw, een kamenier en een huishoudster, die de hele boel moest bestieren. En dat was geen kleinigheid. Een oude kennis van mij wist zich te herinneren dat er bij haar thuis vijf dienstmeisjes rondliepen. "Dat was geen sinecure", zei ze, "want het betekende vijf humeuren, vijf verschillende achtergronden vaak, waarbij jaloezie en nijd soms niet uitbleven". Eigenlijk had iedereen in Baarn voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog een dienstbode. Het werk lag min of meer voor het opscheppen, zeker bij de "rijkelui". Maar ook in een eenvoudiger omgeving was hulp onontbeerlijk. De vrouw van een winkelier moest, als zij zelf in de zaak van haar man meehielp, echt wel iemand achter de hand hebben om voor het huishouden te zorgen. En de weduwe van een scheepskapitein, die van een zeer karig pensioen moest leven, kon beslist niet zonder hulp voor dag en nacht. Hier sprak de status een hartig woordje mee.

Uitg. Nauta, Velsen. 3952.

BAARN, — Schoolstraat.

Dienstmeisjes voor het huis van Prof. Wille, hoek Schoolstraat/Kapelstraat.

Het in betrekking gaan was in die dagen een barre noodzaak. In de vaak grote arbeidersgezinnen was iedere financiële bijdrage welkom en dus moest een dochter van twaalf jaar, zodra zij de school had verlaten, een dienstje zoeken. Nu werden die heel jonge kinderen meestal wel een beetje ontzien; zij debuteerden vaak als morgen-, belle- of kindermisje. Dat laatste was niet zo gek; als je thuis een rist broertjes en zusjes had, wist je meestal wel hoe je met het grut van anderen moest omspringen. Werden zij ouder dan gingen zij vaak in een dagdienstje, meestal van 's ochtends acht tot 's avonds acht. Dat was voordelig, want dan hoefden zij thuis niet meer te eten.

Het dienstverband werd als heel gewoon beschouwd. Je had nu eenmaal arme en rijke mensen en de eerste categorie steunde op deze manier op de tweede. "Och, zo erg was het ook weer niet", vertelt een opgewekte oud-gediende. 't Was net als bij de jongens: die gingen in militaire dienst en wij, wij moesten ook in dienst.

Je raakte in beide gevallen je vrijheid min of meer kwijt, maar je werd er niet slechter van". Hoe kwam je aan een betrekking ofwel waar haalden de werkgeefsters hulp vandaan? Adverteren was er dikwijls niet bij; in welk arbeidersgezin werd er een krant gelezen? De besteedster had meer aantrekkingskracht. In Baarn woonde er o.a. één in de Nijverheidstraat; er hing een fiks uithangbord bij haar voordeur. Iets verder op de hoek van de Nijverheidstraat en de Stationsweg woonde er nog eentje. Zij dreef een winkeltje in van alles en nog wat; garen en band, hoestdrank en potjes vaseline, snoepgoed, ansichten. Met mijn moeder mocht ik een keertje mee, toen de nood aan de man kwam en zij nieuwe hulp nodig had. Ik genoot van al het moois en lekkers in haar domein terwijl moeder haar wensen kenbaar maakte. Het oude dametje wist blijkbaar altijd feilloos een goede hulp aan te bevelen; ik kan mij niet herinneren dat, op een heel enkele uitzondering na, er ooit een dienstbode anders vertrok dan om in het huwelijk te treden. Dat waren Ali en Dina en Rika; je vergeet ze nooit! Ali, verzot op al wat mode was, verstoutte zich om op een vrije zondag met witte kousen en schoenen aan het tuinpad af te wandelen. Moeder was de hele dag niet meer bij te brengen van de lach. Hoe kreeg zo'n malle meid het in haar hoofd om aan zulke wufte mode-uitspattingen mee te doen? De meeste gediensdigen waren dankbaar voor allerlei afgedankte spullen van de familie: een oude winterjas, een onmodieuze japon, een blouse waar je geen zin meer in had. Ze schaamden zich in het geheel niet voor deze afleggertjes, integendeel. Ik herinner mij dat het factotum van mijn grootmoeder mij op de Brink uit de verte toeroep: "Kijk eens juffrouw, staat ie me niet goed?". Ze rukte haar jas open om mij te laten zien wat voor een jurk ze van mij aan had. Op zichzelf was dit leven-van-de-bedeling niet zo vreemd. Er bestonden nog maar weinig magazijnen - en zeker niet in het deftige Baarn - waar je voor weinig geld goede kleding kon kopen. Veel werd er thuis in elkaar geflanst, nieuw of gekregen, en wonderlijk genoeg werd er haast altijd op degelijkheid en kwaliteit getet.

De werkkleding werd gedeeltelijk door de gediensstige zelf meegebracht en gedeeltelijk door de werkgeefster (een woord dat in die dagen nog niet bestond) verstrekt. De dagelijkse dracht: veelal een blauw katoenen japon, bont schort en tulle muts waren het eigendom van de draagster; mevrouw verzorgde als regel de zwarte dienstjapon met bijbehorend stijf gesteven wit schortje en koket mutsje met afhangende slippers. Het gewone goed ging mee in de thuiswas; de witte schortjes en mutsen werden uitbesteed.

Alles goed en wel, maar hoe werden al die meisjes eigenlijk voor het werk getraind? Dat was vrij eenvoudig. De meesten hadden thuis al de nodige ervaring opgedaan. Zij moesten als heel jong kind al de handen uit de mouw steken: aardappelen schillen, schrobben, boenen, de luiervas doen. In een dienstje ging het allemaal wel even anders; alleen de inrichting van de huizen verschilde al hemelsbreed met die van een arbeiderswoning. Was er meer personeel aanwezig, dan kreeg zo'n nieuweling dagelijks onderricht in wat er van haar werd verwacht. Zij leerde meubels wrijven, zilver poetsen, tafel dekken, de maaltijden opdienen, noem maar op. Ook de mevrouwen zelf bemoeiden zich wel eens met de vorming van zo'n meisje. Er waren heel precieze dames, die op alle slakken zout legden. Wat te zeggen van een patrones die verlangde dat minstens eens per week de sleutelgaten van de binnendeuren met een haarspeld werden uitgepeuterd om ze stofvrij te maken? Ook waren er die zelf weinig van het huiswerk wisten en die vage, soms onmogelijke opdrachten gaven. Een beetje intelligente jonge vrouw wist dan wel wat haar te doen stond; zij overzag het werkterrein en handelde naar eigen goeddunken. Want denk maar niet dat er alleen maar onderdanige doetjes in de keuken zaten. Met het klimmen van de jaren ontpopten heel wat kleine bedeesde meisjes zich als vaardige hulpen, die heus niet alleen bevelen opvolgden. Zij ondergingen de "dienst" bovendien niet als een triest bestaan. "We konden ontzettend veel pret hebben", bekende een Baarnse over die lang vervlogen tijd. We waren echt geen afgesloten groep zoals wel eens wordt gedacht. Je had altijd aanspraak aan elkaar en bovendien kwamen er heel wat loopjongens aan de deur.

Gezin met dienstbode in 1912.

Alles werd immers thuisbezorgd? Je had de bakker, de slager, de kruidenier, de melk- en de groenteboer, en daar waren altijd wel leuke knullen bij, goed voor een afspraakje op je vrije avond. Nou en de tuinlui of een stalknecht konden je ook vaak laten lachen".

Neen, ze zaten meestal niet te kniezen op een armoedig zolderkamertje, zoals wel eens wordt aangenomen. Vaak beschikte men in de grote huizen over een personeelskamer. Daar bivakkeerden zij tijdens de avonduren. Want allemaal tegelijk uit, dat ging niet. In de keuken hing het "bellebord" en als dat rinkelde dan moest je je stoel uit om te kijken, wat men in huiskamer of slaapsalet beliefdde. "Natuurlijk had je aardige en minder aardige mevrouwen", vertelt onze zegsvrouwe.

"Maar die kom je tenslotte je hele leven tegen. Ikzelf heb mijn koperen feest bij één familie gevierd; toen ik ging trouwen kwamen meneer en mevrouw feliciteren met een prachtig cadeau."

Ja er waren heel wat getrouwen in die dagen. Bij mijn grootouders was Mina de spil waar alles om draaide. Veertig jaar deelde zij lief en leed met de hele familie; zij verhuisde mee van Baarn naar Amsterdam, van Amsterdam naar Zandvoort en tenslotte naar Haarlem. Na de dood van mijn grootvader, toen het huishouden werd opgeheven, bleek er voor haar een lijfrente te zijn genomen, zodat zij onbezorgd haar oude dag zou kunnen slijten. Dat zij toen nog trouwde met een emeritus-vrachtrijder had niemand voorzien. Onze eigen huishoudster hield het meer dan vijftien jaar bij ons vol. Toen de kinderen waren uitgevlogen viel er voor haar weinig meer te doen. Zij stapte over naar een oude kennis van mijn ouders en... vond pardoos een dove weduwnaar waar zij schielijk mee trouwde.

De verhalen over dienstpersoneel van heel vroeger zijn onuitputtelijk. Toen door de veranderende sociale omstandigheden men beducht werd voor "dienstbodennoed", verschenen Duitse hulptroepen in de twintiger jaren. Zij vulden tot kort voor de Tweede Wereldoorlog het tekort aan. Toen was het al wel gedaan met de uniforme kleding; de Friedels, Hilda's en Liselottes wensten hun eigen kleren te dragen.

Bij hoge uitzondering stonden zij toe om 's avonds bij diners of feestjes in het zwart te verschijnen met een nietig wit schortje voor. Zij waren over het algemeen vlijtig en gewillig, maar Hitler commandeerde allen naar de Heimat terug om in munitie- en andere fabrieken te gaan werken. Wat er van al die vaak trouwe hulpen geworden is, weten we eigenlijk niet.

E. Witsenburg-Horsman.

LOUIS COUPERUS IN BAARN

"-Waarom Baarn, mijn kind... Daar zijn niets dan Amsterdammers, handelslui... zo een geheel andere coterie..." Zo luidt omstreeks 1900 de verzuchting van een oude dame uit één van de betere Haagse kringen, wanneer ze verneemt dat haar dochter zich in Baarn zal gaan vestigen.

Het is een citaat uit de romancyclus "De boeken der kleine zielen" van Louis Couperus, uitgegeven in 1901/1903. "Het handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde" van Gerard Knuvelder noemt dit werk "het hoogtepunt niet alleen van Couperus', maar van heel de Nederlandse (realistische) romankunst." En Albert Vogel, Couperus' bekende biograaf, rekent de cyclus eveneens "tot de hoogtepunten zowel van de Nederlandse als van de Europese literatuur."

In dit werk van Europees niveau (dat, vertaald, ook in Engeland en Amerika is uitgegeven) is Baarn de eer te beurt gevallen een kleine rol te mogen spelen. Immers, naast bovengenoemd citaat en enkele andere korte verwijzingen naar ons dorp treffen wij in de roman ook een passage van enkele bladzijden aan waarin een jong meisje, dat in Baarn logeert, haar niet zo vleierende visie op het dorp geeft. Haar mening is zeer persoonlijk en, zoals blijken zal, stellig niet in overeenstemming met die van de auteur, die in zijn boek de werkelijkheid immers door de ogen van zijn romanfiguur bekijkt en subjectief beoordeelt.

Interessant echter zijn de namen en feiten die in dit fragment vermeld worden en die, althans grotendeels, overeenkomen met de werkelijke situatie in Baarn anno 1900.

Couperus had de gewoonte in zijn eigentijdse - meestal Haagse - romans de gebeurtenissen en personen te plaatsen binnen het kader van de realiteit zoals hij die kende. Hij beschreef bijv. nauwkeurig de situatie in het 's-Gravenhage rond de eeuwwisseling en vermeldde ook dikwijls straatnamen, openbare gebouwen etc., dit alles in overeenstemming met de werkelijkheid omstreeks 1900.

Toen zijn roman "Eline Vere" als feuilleton in het Haagse dagblad "Het Vaderland" verscheen, hadden zijn lezers er dan ook moeite mee in dit verhaal de werkelijkheid van de fantasie te onderscheiden. Zo vertelt Albert Vogel: "... er werd druk over gespeculeerd welke Haagse families erin werden afgebeeld en al had Couperus de neus van de één boven de mond van de ander gezet, zoals zijn zuster dat uitdrukte, niemand wilde het geloven (...). Men wees elkaar in het Bezuidenhout het pension aan waar Eline gestorven zou zijn. Een lantaren voor het huis geplaatst wierp licht in Elines kamer, zo beschreef Couperus het, en men meende aan de hand van de lantaren te kunnen bepalen in welk pension Eline haar einde gevonden had.

Of Couperus, als hij bijv. een pension of particulier woonhuis beschreef, ook een werkelijk bestaand gebouw voor ogen had, is niet bekend. In ieder geval is de nauwkeurigheid die hij betrachtte bij de beschrijving van een bepaalde omgeving interessant bij onze beschouwing van het fragment, waarin Baarn een rol speelt.

Uit één en ander valt af te leiden dat Couperus Baarn althans enigszins gekend moet hebben. Dat dit inderdaad het geval is, blijkt o.a. uit hetgeen Henri van Booven (die de schrijver van nabij heeft meegemaakt) in zijn boek "Leven en werken van Louis Couperus" vertelt.

"Op de jaarlijksche vacantiereisjes der familie Couperus was de Veluwe en het Gooi dikwijls bezocht. Bijzonder bekoord was Couperus geweest door de omstreken van Baarn en Hilversum...."

Louis Couperus in 1892. Tekening door J. Veth.

Nadat Couperus in 1891 zijn nicht Elisabeth Baud gehuwd had, vestigde het paar zich in een kleine villa aan de Roeltjesweg te Hilversum. Zij hebben hier slechts een klein jaar gewoond. In deze periode hebben zij Baarn echter vaak bezocht.

"Te Baarn in de bosschen, vlak bij Soestdijk, waarheen het jonge paar trok om van de boschlucht te genieten, en waarheen familieleden ook wel eens gingen, werd een medegenomen hangmat aan boomen bevestigd en in dolce far niente ging daar menig schoone dag voorbij. Vaak las Couperus dan uit "Extaze" voor." (Deze roman werd in oktober 1891, een maand na zijn aankomst in Hilversum, voltooid).

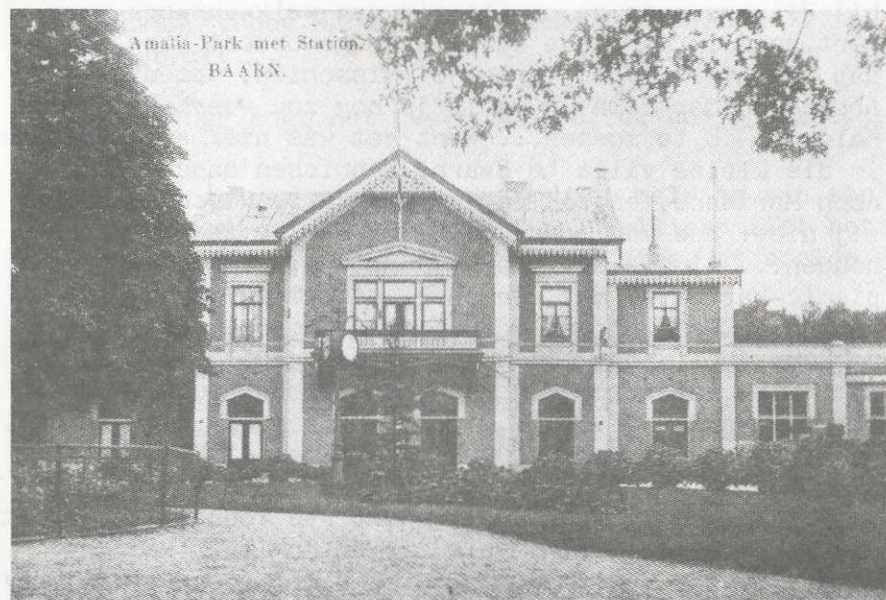
Er zijn in deze tijd door de in Baarn woonachtige kunstenaars Haverman en Jan Veth verschillende portretten van Couperus gemaakt, die in literaire tijdschriften en boeken van en over de auteur werden gereproduceerd. In mei 1892 verliet het echtpaar Hilversum weer. Couperus was te ongedurig om het lang op één plaats uit te houden en de rest van zijn leven heeft hij, samen met zijn vrouw, dan ook grotendeels in het buitenland doorgebracht. De vele reizen werden af en toe onderbroken voor een verblijf in Den Haag, maar ook hier had het paar geen vaste verblijfplaats. De schrijver en zijn vrouw logeerden tijdens deze bezoeken bij familie of in een pension.

Couperus woonde ook enkele jaren te Nice. In deze stad schreef hij in 1901/1902 "De boeken der kleine zielen". Er waren tien jaar verstreken sinds zijn "Hilversumse" periode. Toen hij in dit werk zijn passage over Baarn schreef, moest hij waarschijnlijk putten uit herinneringen van vele jaren geleden. Wellicht is het goed ons hiervan rekenschap te geven bij het lezen van dit fragment. Het is een gedeelte uit het vijfde hoofdstuk van het eerste deel van "Zielenschemering", het derde boek van de cyclus.

....Marietje, dochter van wijlen een minister, en op kostschool in Brussel, brengt de vakantie door bij haar moeder en zusje te Baarn waar zij zich stierlijk verveelt.

Na de plotselinge dood van haar man is Marietjes moeder met een andere, thuiswonende dochter naar Baarn verhuisd en werd het drukke sociëty-leven van Den Haag verwisseld voor een kalm bestaan. Marietje, die altijd had gedacht dat ze na haar kostschooltijd een leven van recepties, partijen, bals en diners in de residentie zou kunnen leiden, ziet haar verwachtingen de bodem ingeslagen. De familie woont in een kleine villa, dicht bij het station. Misschien is het aardig te speculeren over de vraag of er hier een (nog) bestaand huis beschreven wordt.

"Marietje zat in de kamer van Marianne en keek over de weg... De weg, wit van zon en van stof, verblindde tussen het groen der bomen, maakte een bocht, en slingerde rondom het station, dat wingerd-begroeid schemerde, zo vlak nabij. Een trein juist dreunde aan en zijn donder deed de kleine villa beven in haar muren... Telkens, als een trein aandreunde, hetzij ophield, hetzij doorstoomde in een nauwelijks verminderde vaart, beefde de kleine villa..."

Station Baarn, zoals het er in Couperus tijd uitzag.

De beschrijving van het station en omgeving lijkt wel te kloppen. Op oude ansichtkaarten kunnen we bijv. zien dat althans tegen één zijmuur van het station en tegen de zijkant van de houten trap wingerd groeide.

"Marietje verveelde zich. Marietje, op kostschool te Brussel, was nu met vakantie een paar weken te Baarn, bij mama en Marianne, en Marietje verveelde zich. Het liefst had zij maar willen blijven, op kostschool. Niet dat "madame" niet een spook was, maar Brussel was ten minste amusanter dan Baarn, zelfs voor een kostschoolmeisje... Zij vroeg zich af hoe zij het hier vier weken zou moeten uithouden...."

Uit het volgende fragment blijkt dat de villa wel erg dicht bij de spoorbaan lag. "Mijn God, hoe was mama hier toch komen wonen, en wat een huis! Het zou haar nog eens op haar hoofd komen neervallen, met dat eeuwige gedonder van de treinen... Zij leefde in de donder van de treinen... Marianne had gezegd, dat het mama niet hinderde, en dat zijzelf zelfs zo wende aan die treinen, dat, eenmaal, toen er een ongeluk was gebeurd bij Hilversum en de nachttrein van welk-uur-ook-weer niet kwam... Marianne was wakker geworden! Neen maar, dat was sterk, vond Marietje! Misschien, dat die treinendonder mama en Marietje nog zou weerhouden om helemaal in te soezen... Want het was hier een leventje in die kleine villa te Baarn! Kennissen hadden mama noch Marianne, en zij zagen niemand... Rijtuig hadden zij niet: hoe kan je nu buiten wonen en geen rijtuig houden... Al was het maar een duc-je, of zo een klein picnic-karretje, met een pony, maar iets moest je toch hebben... Het was een dof bestaan, hoor... Het idee van oom Adolf, dat oom absoluut had gewild, dat zij hier vier weken zou komen suffen, samen meesuffen met mama en Marianne(...). O, wat was het vervelend... Wandelingetjes naar de Beukenkom, Soestdijk... een enkele keer zagen ze als distractie... de Koningin voorbijrijden... Maar rts!... dat was voorbij... en dat was er niet meer... Nu, als zij de Koningin was geweest, ze was nooit op Soestdijk komen zomerverblijven! Vier weken... ze hield het niet uit... Zij telde de dagen af..."

Het valt voor dit verweerde meisje duidelijk niet mee in het "saaie" Baarn. "Ja... als je vergeleek het leven, dat haar zou wachten, als zij over anderhalf jaar thuis kwam... met dat wat Emilie en Marianne hadden gehad... Partijen aan het Hof... de bals van het Casino met al de chique mensen van Den Haag... de mooie grote diners thuis... dat hadden de zusters toch maar allemaal gehad... Mooie japonnetjes... En zij... wat zou zij hebben! Niets hoor... Zij kwam in Baarn ...(...). De hele winter in Baarn... O God, neen..."

"Het was een mooie boel: papa en mama voedden je op als een rijk kind, en was je dan een jong meisje... dan lieten ze je wegsterven in Baarn! (...). Je te versuffen in Baarn in dat aangedonder van de treinen, dat de muren van de villa deed beven, als zou het hele huis neerstorten op je hoofd... dat nooit: dat beloofde ze zich: nooit!"

Marietjes mijmeringen worden onderbroken wanneer haar zusje binnenkomt en voorstelt wat te wandelen.

"- Marietje, vroeg Marianne. Willen we niet wat wandelen?"

- Beukenkom? vroeg Marietje kwijnend.

- Neen, verder...

- Soestdijk?

- Neen, verder nog, het Overbosch in, de hei op, als je wilt."

Merkwaardig genoeg maakt Couperus hier melding van een "Beukenkom", die ons niet bekend is. Wellicht liet het geheugen van de auteur hem hier in de steek en doelde hij op de "Lindekom".

Al met al blijkt dat Baarn niet veel te bieden had aan mensen die veel en mondain vertier zochten. Wel wordt er gewag gemaakt van het bestaan van een tennisclub en Marietje verwijt haar zuster dat ze hier geen lid van is geworden. "... Je wist toch, dat je je zuster wachte en dat er hier in Baarn niet heel veel resources voor haar zijn... Maar alle gedachte smelt hier weg, met te kijken naar die witte weg, die me mijn ogen nog bederft op de koop toe... O, kind hoe hou jij het hier uit... na Den Haag!"

Maar Marianne heeft andere bezigheden. "-Ik heb twee arme families, voor wie ik wel eens wat maak..."
Op de Oosterhei?, vragen wij ons af.

Tenslotte wordt Marietjes verveling voor het ogenblik verdreven door de komst van twee familieleden.
"Een paar mensen kwamen van het station af. -Daar heb je de passage van Baarn! spotte Marietje. De grote distractie van de dag. Drie burgermannen en een scheve juffrouw. Oom Paul zou zeggen: drie en een halve atoom van menselijke ellende... Nog een burgervrouw en nog een juffrouw... Twee dames... Waarachtig, twee dames... Grote goedheid... het is tante Constance... en Emilie!!"

Naar haar cynische uitspraken te oordelen kan het Baarnse publiek het meisje ook al niet bekoren. De "twee dames" komen nu net uit Den Haag!

Alles bij elkaar zouden we kunnen concluderen dat de besproken bladzijden nu niet bepaald een aanbeveling voor Baarn inhouden, en zelfs dat ons dorp hier onrecht wordt aangedaan. De aandachtige lezer echter, die rekening houdt met de subjectiviteit en eenzijdigheid van de weergegeven gedachtengang kan tussen de regels door lezen dat Baarn zo rond de eeuwwisseling een heerlijk, onbedorven, bomen- en bosrijk dorp moet zijn geweest, waarvan de rust slechts nu en dan werd onderbroken door het "gedonder" van de treinen!

H.L.M. Vink-Postema.

Bronnen:

Louis Couperus: De boeken der kleine zielen
Albert Vogel: Louis Couperus
Henri van Booven: Leven en werken van Louis Couperus
Gerard Knuvelde: Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde.

DRIE MAAL BOUWPLANNEN OP DE HOOGHE VUURSCHE

In jaargang 9 no. 3 van september 1985 lazen we van de hand van de heer J. Kruidenier een bijzonder interessant relaas over bouwplannen op de terreinen van Buitenzorg en Groeneveld in de jaren dertig. Eén en ander naar aanleiding van het boek "De zoom van het Gooi" door Dr. Henri Polak. Van deze plannen was sprake in de jaren 1934 en 1938/39 en ons Gemeentebestuur komt er in genoemd boek niet zo best af.

Ongeveer tegelijkertijd speelden echter ook andere projecten, waaronder bouwplannen nabij Pijnenburg en een groot(s) - met de letter s ongetwijfeld volgens de indieners - plan voor een gedeelte - 40 ha - van de Hooge Vuursche.

Het in ons archief aanwezige dossier is niet geheel compleet en ongetwijfeld zijn er mondelinge contacten tussen de partijen geweest. Eind december 1934 begint het dossier met een brief van B & W aan de Inspecteur van Volksgezondheid (onder wie ook volkshuisvesting ressorteerde) in Driebergen, waarin advies gevraagd wordt naar aanleiding van een ingediend bouwplan voor een gedeelte van de Hooge Vuursche. Het betreft een vrijwel rechthoekig terrein van 40 ha, enerzijds van de overzijde van Hotel Kievitsdal 325 m langs de weg naar Baarn, anderzijds van dit punt langs de gemeente- (en provincie-)grens 1050 m tot aan de spoorlijn. De Pannekoekvijver en het Zouthuisje zouden nog net buiten het plan vallen. De Inspecteur van Volksgezondheid reageert op 17 januari 1935 met een uitvoerig antwoord van acht kantjes. O.a. schrijft hij:

"Het afwezig zijn van enig verband met de bestaande kern geeft dit plan reeds dadelijk meer of min het karakter van wat men in het Engelsch pleegt te noemen een "wildcat-scheme". In het Hollandsch zou men dit kunnen noemen een wilde speculatie."

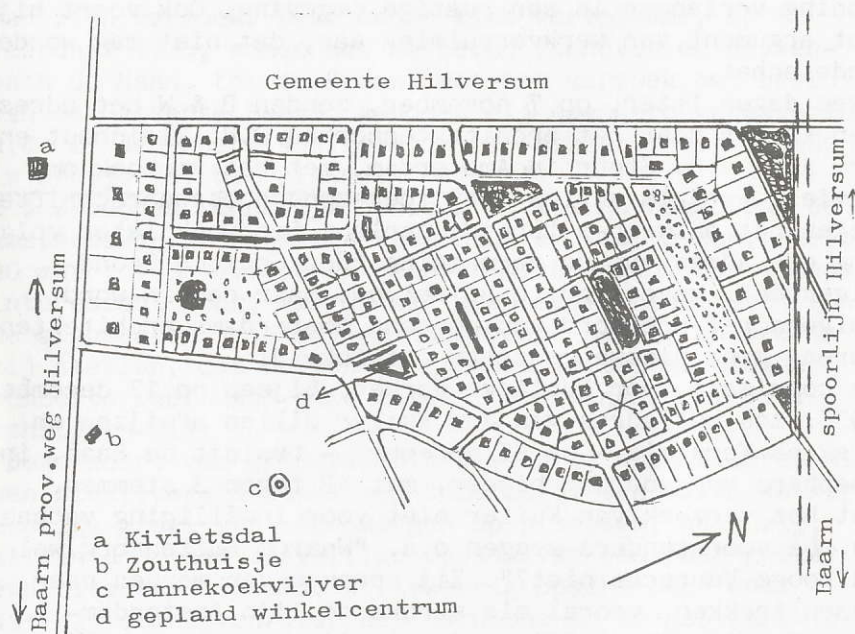
Aangehaald wordt een beschikking van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland betreffende het uitbreidingsplan van Hilversum, die erop neerkomt, dat uitbreiding van de gemeente zo veel mogelijk behoort te geschieden in aansluiting aan bestaande kernen. Naar zijn mening is er alle aanleiding deze beginselen ook voor Baarn te doen gelden.

"En - aldus de inspecteur - men zal zich rekenschap moeten geven van de gevolgen van een zo omvangrijke vestiging op verre afstand van de kom der Gemeente. Welk soort bewoners zal zich hier vestigen. De tijd van grotere landhuizen is voorbij. Zeer vermoedelijk zullen het daarom bewoners zijn met zoo beperkte middelen, dat de gemeentelijke inkomsten er niet veel profijt van zullen hebben. Scholen zullen moeten worden gebouwd, men heeft te rekenen op kosten voor straat-aanleg en -onderhoud, riolering, verlichting enz. Uitbreiding van den dienst der Gemeentereiniging, van de brandweer en van het politietoezicht, van den post- en telegraafdienst en wat dies meer zij.

Een andere factor - aldus nog steeds de inspecteur - en niet de minst belangrijke is de aantasting van het natuurschoon. Wanneer dit eenmaal aangevreten is door een vestiging van den omvang als blijktens het ingediende exploitatieplan in het voornemen ligt, dan is het einde niet te overzien."

Inmiddels komt een brief van 12 februari binnen van een advocatenkantoor uit Leiden, dat de belangen behartigt van de heren J.D.F. v.d. Veen te Baarn en J. Pannevis te Hilversum (indieners van het plan), waarin wordt aangedrongen op een spoedige beslissing. B & W reageren op 14 februari 1935 conform het advies van de Inspecteur van Volksgezondheid negatief en retourneren het ingediende bouwplan. Eveneens van 14 februari 1935 is een brief uit Miami, Florida, van de heer J.A.L. van den Bosch (eigenaar van Kasteel en landgoed De Hooge Vuursche), die van notaris Schouten had vernomen, dat de Raad van Baarn niet zeer medewerkte met het onderhavige bouwplan. Hij wijst op de belangen voor Baarn en heeft hoop dat de Raad zal instemmen. Op 8 maart daaraanvolgend krijgt hij ten antwoord, dat B & W, gehoord de Inspecteur van Volksgezondheid, geen vrijheid kunnen vinden in de totstandkoming van het plan. Opgemerkt wordt nog, dat bebouwing niet mogelijk is zonder uitbreidingsplan. Dat is dus afgedaan zult u denken.

Echter ... een half jaar later, op 4 september 1935, verzoekt een Hilversumse architect, Jan Kuiler genaamd, hem en zijn mede-gemachtigden, de heren Pannevis te Hilversum (die het eerste plan samen met de Baarnaar J.D.F. v.d. Veen indiende) en Mr. F.K. Reysenbach de Haan te Leiden (van het advocatenkantoor, dat bij het eerste plan optrad), vergunning te willen verlenen tot het in exploitatie brengen van een terrein van 40 ha van het landgoed De Hooge Vuursche, toebehorende aan den Heer J.A.L. van den Bosch. Jawel... hetzelfde terrein tegenover Kievitsdal en langs de grens met Hilversum tot de spoorweg. Een fraaie grote tekening geeft de verkavelings- en bebouwingsplannen aan.

Bestaande bospaden worden wegen en we zien liefst 236 kavels, waarvan 5 met een terrein voor tennisbanen en één met een winkelcentrale. Drie percelen zijn gereserveerd voor een bijzondere bebouwing, terwijl twee kleine strookjes bos gehandhaafd blijven. Het plan is voor kleine landhuizen tussen de 500 en 700 m³ met een onderlinge afstand van tenminste 20 m.

Eerlijk gezegd best een aantrekkelijk plan. Gezien onze huidige grondschaarste en royale huizen op te krappe perceeltjes in Baarn, zouden u en ik er zo instappen, afgezien natuurlijk van financiële consequenties.

Op 25 oktober 1935 antwoorden B & W, dat het plan in strijd is met het ontwerp-uitbreidingsplan. Bovendien merken zij op, dat een plan 4 km en geheel los van de kom der Gemeente, niet in overeenstemming is met de gedachte, die aan het ontwerp-uitbreidingsplan ten grondslag ligt. De heer Kuiler legt zich daar niet bij neer, maar doet op 5 november op gezegeld papier een nieuwe poging. Hij wijst o.a. op het feit, dat in deze tijden veel vroeger beter gesitueerden een kleine landelijke woning verlangen in een rustige omgeving. Ook voert hij het argument van werkverruiming aan, dat niet mag worden onderschat.

Twee dagen later, op 7 november, zenden B & W het adres van Kuiler naar het architectenbureau G.H. Kleinhout en Ir. A.J. v.d. Steur in Amsterdam, met het verzoek om advies, evenals advies over toegezonden bezwaarschriften tegen het ontwerp-uitbreidingsplan. Een week later volgt nog een adres van de vereniging "Het Gooisch Grondeigendom", gevestigd te Hilversum, maar daarin wordt volgens het antwoord van genoemd Amsterdams architectenbureau geen nieuwe gedachte ontwikkeld.

De commissie voor Publieke Werken, bijeen op 17 december 1935, zou het adres van Jan Kuiler willen afwijzen en vlak na Kerstmis - op 27 december - besluit de Raad, in openbare vergadering bijeen, met 12 tegen 3 stemmen, dat het verzoek van Kuiler niet voor inwilliging vatbaar is. De voorstanders zeggen o.a. "Waarom Buitenzorg wel en Hooge Vuursche niet?". Zij spreken van mensen naar Baarn trekken, vooral als straks de lijn Amsterdam-Amersfoort geëlectriceerd zal zijn en er een halfuurdienst op Amsterdam gaat komen. Zij menen, dat de bossen zo veel mogelijk in tact worden gelaten en uiteraard wijzen zij op de werkgelegenheid. Hierop komt een m.i. toch wel leuke reactie van één van de 9 tegenstanders, de heer Van Calmthout. Deze zegt:

"Wij allen weten waar dit terrein ligt. Onder de rook van Hilversum. Profijt zullen wij er niet van hebben. Er wordt gezegd: het geeft werk en iedereen weet, dat wij daar voorstanders van zijn. Maar men moet wel goed in het oog houden om wat voor werk het hier gaat. Dit wordt een vernieling en met even veel recht zouden wij kunnen voorstellen alle bomen in Baarn om te gaan zagen: dat geeft ook werk! Wij hebben er niet het minste belang bij, dat dit terrein als bouwgrond wordt geëxploiteerd. Wij zullen groote onkosten moeten maken, maar de middenstand zal er heel weinig van profiteren."

Na Nieuwjaar, op 3 januari 1936, stellen B & W de heer Kuiler in kennis van het besluit tot niet-inwilliging van zijn verzoek. Deze wendt zich vervolgens, op 12 februari 1936, samen met de heren Pannevis en Reysenbach de Haan, tot de Kroon, met het verzoek het besluit van de Gemeente Baarn, genomen bij openbare vergadering d.d. 27 december 1935, nietig te verklaren als zijnde in strijd met het algemeen belang!

B & W hebben kennelijk opnieuw advies gevraagd aan de Amsterdamse architecten Kleinhout en V.d. Steur, die op 30 maart 1936 uitvoerig rapport uitbrengen. Een uiterst interessant stuk, waarin zij geen spaan heel laten van de argumenten, die Kuiler aangevoerd heeft, en waarin zij stellen, dat buiten de grondexploitanten niemand behoefte heeft aan deze nieuwe bebouwingskern. O.a. schrijven zij:

"Deze soort van grondexploitatie is te qualificeren als een ziekteverschijnsel van onze tijd: een wilde kankerachtige groei van bebouwingen op plaatsen, waar zij, alleen door het toevallige belang van een paar grondexploitanten bepaald, willekeurig opschieten" enz. Wat zij schrijven over het "schoone en hoogst karakteristieke boschterrein, op welks behoud de Gemeente Baarn, en zeker niet minder de Gemeente Hilversum, ja de geheele omtrek, de hoogsten prijs moeten stellen" moet elke I.V.N.-er, ja elke natuurminnaar van nu, uit het hart gegrepen zijn.

Op 28 april vragen Gedeputeerde Staten van Utrecht aan B & W een reactie op het adres van Kuiler, waarop B & W conform het rapport van Kleinhout en V.d. Steur - zij

het in minder felle bewoordingen - op 19 mei daaraanvolgend reageren. Sluitstuk is dan het antwoord van de Minister van Sociale Zaken d.d. 3 juli 1936 aan Kuiler c.s., dat geen termen tot tussenkomst (dus tot nietigverklaring van het bewuste raadsbesluit) bestaan. Ook de tweede poging tot bebouwing van het onderhavige terrein is derhalve op niets uitgelopen.

Echter... drie maal is scheepsrecht moet de heer J.A.L. van den Bosch gedacht hebben, want... anderhalf jaar later, op 23 oktober 1937, schrijft een zekere Heer H. Bosch uit Amsterdam-Sloten, namens de Heer J.A.L. van den Bosch, aan B & W, dat het in de bedoeling ligt om op een gedeelte van de buitenplaats De Hooge Vuursche enige villa's te bouwen.

Opnieuw gaat het om hetzelfde gebied van 40 ha. Nu echter geen plan met 236 percelen, maar slechts 20 villa's, veel grotere kavels dus. Ook dit verzoek gaat weer naar de Inspecteur van Volksgezondheid, met het vriendelijke verzoek één en ander op 22 november ten gemeentehuize te komen bespreken. Op 11 november - dus ruim vóór het bezoek van de inspecteur - is het plan al in de raadsvergadering ter tafel gekomen. De voorzitter noemt de reeds bekende bezwaren op, maar gaat dan verder:

"Anderzijds is het toch wel erg, dat het een grootgrondbezitter onmogelijk wordt gemaakt van zijn gronden, welke vrijwel nimmer iets opbrengen, nog enige opbrengst te maken door verkoop van een gedeelte voor bouwterrein, terwijl de Gemeente en haar ingezetenen in ruime mate profiteren van deze landgoederen."

Uit het verslag blijkt bovendien, dat de heer Van den Bosch bereid is zelf de watervoorziening en electriciteitsaansluiting te betalen. De al eerder geciteerde heer Van Calmthout blijft tegen elke bebouwing, maar alle andere raadsleden zijn met de voorzitter van mening dat een goed plan niet mag worden tegengehouden. Mogelijk is de Inspecteur van Volksgezondheid tijdens de bespreking op 22 november 1937, 11 dagen na de raadsvergadering, toch wat negatiever geweest. Er is geen verslag van die bespreking, maar het sluitstuk van ons dossier betreft een brief d.d. 9 december 1937 van B & W aan de heer Bosch, waarin het plan voor de bouw van 20

villa's wordt afgewezen. Als pleister op de wonde wijzen zij er echter op, dat het volgens het uitbreidingsplan wel mogelijk is een drietal villa's te bouwen op een langs de weg Baarn-Hilversum gelegen op bedoelde tekening voorkomende strook grond. Ook is het in principe mogelijk nog 3 of 4 villa's daarachter te bouwen op terreinen van bijv. 8 ha, elk geval op zich te bekijken. Bovendien wijzen zij erop, dat in het uitbreidingsplan langs de weg Baarn-Hilversum in onze Gemeente over de gehele lengte een strook grond voor bebouwing is aangegeven, die "reeds thans" benut kan worden.

Naschrift: Op de onderhavige strook grond van 40 ha werd nimmer gebouwd. Wel verrezen enkele landhuizen aan de weg Baarn-Hilversum nabij Kasteel De Hooge Vuursche. Hopelijk blijft het daarbij, want nu - een halve eeuw later - is de weg Hilversum-Baarn nog altijd één van de mooiste en meest afwisselende uit onze omgeving. Ik weet niet hoe het u vergaat, maar als ik uit Hilversum terugrijd naar Baarn is het net alsof alle stof, druk en drukte van me afvallen als ik de viersprong met stoplichten achter me heb en weer ruimer ademen kan. Vooral in lente of herfst is het een feest dat traject naar de Oranjeboom en Baarn te rijden. Overigens ... we kunnen ons Gemeentebestuur van 50 jaar geleden zeker niet verwijten, dat zij over één nacht ijs gingen!

G.H. Grootendorst-Doornekamp.

Gegevens ontleend aan archief
Collectie Oudheidkamer.

IN MEMORIAM

Op vrijdag 24 januari jl. bereikte ons het droevige bericht van het overlijden van de heer H. Kabel. Ons Amsterdamse lid, de heer H. Kabel, heeft zich gedurende zijn nog korte lidmaatschap bijzonder verdienstelijk gemaakt voor de Historische Kring "Baerne". Regelmatig leverde hij een bijdrage aan ons blad, hij organiseerde een excursie naar de Zaanstreek en hield een zeer boeiende lezing over "hekserij". Enkele dagen voor zijn dood meldde hij zich aan als lid van de pas opgerichte werkgroep "Interviews en Reportages" en namens deze werkgroep zou hij zitting gaan nemen in het bestuur van de Historische Kring "Baerne". Helaas heeft dit niet zo mogen zijn en zullen we zijn enthousiasme en inzet node moeten missen. Wij wensen zijn vrouw en dochter kracht en moed om dit verlies te kunnen dragen.

Het Bestuur.

MEDEDELING

De redactie deelt u hierbij mede, dat de lezing van mevrouw Mohr-Horsman in gedeeltes als losse bijlage bij het blad wordt gevoegd.